Deschideri antropologice în opera lui Emil Cioran

LILIANA MOLDOVAN
Biblioteca Judeţeană Mureş

Abstract

Anthropological Openings in Emil Cioran's Work

Cioran's relationship with the philosophical anthropology should be considered in the light of the idea that the Romanian thinker refused to become the founder of a philosophical system. Cioran has been a bitter enemy of the systematic way of thinking. He has considered that the technical language of systematic philosophy is secluded, vacant and devoided of existential deep. For this reason, his philosophical work has a strong and subjective impression and it stays under the sign of selfconfesion. His books are built within the enthusiasm and sadness of a moment and also of spontaneous judgments and explosive feelings.

His philosophical conclusions are the result of his personal experience, interwoven with poetry of a serious and synthetic metaphysics, , which closes in a few words the essential truths exposed with a high honesty. Behind his philosophical sincerity, there is hiding a lot of suffering and the essays he wrote are designed within the enthusiasm or in a minute of despair.

Cioran is distinguished from its congeners by the fact that he is the author of another kind of humanism. From this perspective, he has chosen the type of man „case," which is a continuous quarrel with divinity. He chooses the fall, and during this fall, he modifies the reference systems: he is transforming suffering into joy and despair into vanity.

The existential environment necessary for human existence consists of pain and disgust. In contrast, ordinary man is only melancholy, or slightly depressed. Sadness, despair and abandonment cause a „change of face," which are also necessary steps on the road of slipping inwards.

Unlike genuine people, poor people have a censorship of thoughts. Self-censorship prevents them from falling into despair, helps them to banish sorrow. For „human case," however, „to think" is the equivalent of „to suffer."

Being on the position of the „human case", Cioran confesses that he is not always sad, because sometimes he manages to censor his sadness. When he can not bear absolute sadness, he just stops his thoughts, he does no longer think to the sources of his

BDD-A19445 © 2010 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:19 UTC)

delusions. Moreover, he admits that writing was for him a liberating source, a pleasant and effective therapeutic tool. Writing kept him away from madness, helped him to keep his innocence.

Keywords: *Emil Cioran, philosophical anthropology, man case, despair, selfconfession, sadness, existence, madness.*

Relaţia lui Emil Cioran cu antropologia filosofică trebuie privită din perspectiva realităţii că binecunoscutul gânditor român a refuzat să devină întemeietorul unui sistem filosofic. Cioran a fost un înverşunat duşman al gândirii sistematice. El a considerat că limbajul tehnic al filosofiei sistematice este închistat, inexpresiv şi lipsit de adâncime existenţială. Din acest motiv, creaţia sa are o puternică amprentă subiectivă şi stă sub semnul autoconfesiunii. Cărţile lui sunt clădite în limitele entuziasmelor şi al tristeţilor de o clipă, al judecăţilor spontane şi al sentimentelor explozive.

Eseurile cioraniene sunt permanente începuturi, sunt reluări şi reformulări ale unor teme care revin ostentativ şi se agaţă cu măiestrie de portativul simfoniei disperării. Multe din aceste subiecte le întâlnim pe parcursul istoriei antropologiei româneşti şi universale. Tema morţii, tema destinului tragic al fiinţei umane, tema credinţei şi disperării, tema singurătăţii, a suferinţei şi nefericirii umane, toate au un caracter universal şi au intrat, de-a lungul secolelor, în sfera preocupărilor meditative specifice gânditorilor antropologi. Emil Cioran se distinge de confraţii săi prin faptul că promovează un „*umanism de-a-ndoaselea*" - după cum singur recunoaşte. În lucrările sale gânditorul român a înregistrat cu încrâncenare eşecurile fiinţei umane.

Cioran a scris pentru sine şi a reuşit să ofere lumii un mănunchi de revolte şi nemulţumiri pe care le-a adunat mai întâi în suflet şi le-a descris din perspectiva unei conştiinţe tragice, a unei minţi superioare care îşi cunoaşte destinul implacabil, dar nu are curajul de a se salva, mulţumindu-se cu o existenţă de neconsolat.

„*Omul este o existenţă indefinibilă*" - scrie Emil Cioran la începutul discursului său antropologic. Apoi continuă cu descrierea propriilor neîmpliniri şi angoase, pe care le desprinde din capcana unei lucidităţi nimicitoare, dublată de speranţa surprinderii „omenescului" din om.

BDD-A19445 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:19 UTC)

Demersul cioranian de definire a fiinţei umane este greoi şi dificil de delimitat. Cioran pleacă de la premisa că omul este „*fiinţa cea mai imprecisă din câte există*." Uneori, filosoful român lasă impresia că ştie totul despre sine şi despre ceilalţi, apoi revine la convingerea că existenţa lui în raport cu universul este nesemnificativă, dar este singura existenţă de care este conştient. În cele din urmă, Cioran optează pentru o definiţie a omului care apare ca o fiinţă chinuită, ca o entitate cugetătoare, ce pendulează între „*aşa nu se poate*" şi „*s-ar putea aşa*." Din această perspectivă, esenţa fiinţei umane se constituie dintr-un amestec de pesimism voalat şi optimism moderat.

Nenorocirea este că fiinţa umană nu se poate defini în raport cu ceva. Omul preferă ocolişurile, fuge de sine şi de lume, se ascunde în spatele unei existenţe dezrădăcinate, dominată de incertitudinea de a nu şti că aparţine lumii materiale, psihologice sau spirituale. În general, fiinţa umană râvneşte după o existenţă spirituală, dar nu are puterea de a se smulge din vârtejul existenţei zilnice. Omul devine cu atât mai nefericit, cu cât observă că viaţa este o cursă nesfârşită de înălţări şi căderi, de împliniri şi dezamăgiri, de experienţe bune şi rele. Spre finalul vieţii, crede Cioran, omul rămâne cu mândria de a fi rezistat în faţa morţii, cu bucuria de a nu muri din cauza vieţii. Cioran pledează antropologic în favoarea descompunerii fiinţei umane şi optează pentru o ideologie a disperării. Concluziile sale filosofice sunt rodul experienţei personale, evident, împletită cu poezia unei metafizici grave, sintetizatoare, care închide, în câteva vorbe, adevăruri esenţiale expuse cu mare sinceritate. În spatele sincerităţii lui filosofice se ascunde o mare suferinţă, iar eseurile pe care le scrie sunt concepute în limitele entuziasmelor sau disperărilor de o clipă, ivite în momentele de graţie când gânditorul se află pe culmile disperării.

Ceea ce îl interesează pe Cioran sunt situaţiile de criză existenţială, iar tipul uman care îi trezeşte interesul este cel al omului caz, al fiinţei umane „*mistuite de obsesii goale.*"[1] Viaţa trăită într-o continuă prăbuşire, riscul de a experimenta apropierea morţii şi de a trăi sub presiunea unor obsesii mistuitoare - iată ce l-a preocupat pe Cioran. „*Simt că mor de*

[1] Vezi Emil Cioran, ***Antropologia filozofică***, Craiova, Editura Pentagon-Dionyos, 1991.

BDD-A19445 © 2010 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:19 UTC)

singurătate, de iubire, de disperare, de ură şi de tot ce lumea aceasta îmi poate oferi"[2] - mărturiseşte Cioran în lucrarea ***Pe culmile disperării***.

Experienţa îndoielii şi a disperării îl plasează pe autorul ***Cărţii amăgirilor*** pe un nivel de existenţă superior, de la înălţimea căruia nimic nu mai contează, iar realitatea şi lucrurile concrete îşi pierd importanţa. Îndoiala şi dispreţul faţă de oameni îşi găsesc culcuş în interiorul fiinţei cioraniene şi răsar de acolo sub forma unor obsesii. Spectrul morţii, ideea sinuciderii şi disperarea lasă urme de neînlăturat în mintea şi sufletul lui Cioran, care face, din nefericire, o formă de existenţă naturală a omului. Vieţuind în valurile unei perpetue agonii, Cioran refuză să acorde vieţii un sens, iar agonia în care trăieşte devine un motiv de orgoliu şi un privilegiu pe care şi-l asumă în speranţa mântuirii viitoare.

Dacă analizăm bine lucrurile, nefericirile lui Cioran sunt punţi de legătură către fericirile din viaţa viitoare. Cioran trăieşte cu speranţa asimilării omului într-un spaţiu ideal, spre care are acces o dată cu ieşirea fiinţei umane din cadrele materiale ale existenţei. În definitiv, spune Cioran, omul este un animal metafizic. Înzestrat cu veleităţi creatoare el îşi poate permite să viseze la absolut, însă puterea creaţiei, în loc să fie o expresie a libertăţii umane, devine la Cioran o sursă de epuizare continuă, un izvor generator de oboseală. Starea de oboseală îi permite să recunoască lipsa de sens a vieţii, iar singurătatea îl face să spere în nemurirea vieţii viitoare.

Adoptând o atitudine similară fiinţa umană ajunge sceptică, resemnată şi se refugiază în singurătate. Opţiunea însingurării este specifică personalităţilor umane orgolioase, care îşi asumă ruina şi fac din tristeţe un titlu de glorie. În opoziţie, oamenii obişnuiţi - prizonierii activităţilor cotidiene - nu se adâncesc în meditaţii inutile despre viaţă şi moarte, protejându-se astfel de tentaculele disperării. Potrivit convingerilor lui Emil Cioran, oamenii orgolioşi sunt persoane autentice, ei fac parte din clasa „*oamenilor caz*."

Omul caz se află într-o continuă „*ceartă cu divinitatea*;" atitudinea lui este radicală şi se manifestă printr-o desprindere definitivă, atât de

[2] Vezi idem, ***Pe culmile disperării***, Bucureşti, Editura Humanitas, 1993, p. 199.

BDD-A19445 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:19 UTC)

lumea materială, cât şi de existenţa metafizică. Omul caz alege prăbuşirea, iar în căderea lui întoarce sistemele de referinţă, transformă suferinţele în bucurii şi disperările în orgolii. El este un individ lucid, care îşi asumă nebunia şi face din destinul său o problemă subiectivă şi universală, în acelaşi timp, o problemă ce se amplifică pe măsură ce coboară treptele „*iadului lăuntric*."[3]

Nici vorbă de înălţare spirituală în cazul antropologiei lui Cioran. E mai degrabă vorba de o coborâre în sine, de o adâncire în interior, de „*perfecţionare prin distrugere*," de desăvârşire prin negare de sine. Astfel privite lucrurile, culmile disperării se înfăţişează ca un munte cu vârful în jos, iar gândurile filosofului devin mostre ale teribilei prăbuşiri umane. Cu toate acestea, luciditatea cugetării filosofice îi conferă gânditorului român un titlu de glorie deoarece - dacă ar fi să parafrazăm un celebru citat al lui Pascal - gânditorul român ştie că este dezamăgit, spre deosebire de lume, care nu ştie nimic, sau de oamenii care se prefac a nu şti nimic.

De pe poziţia gânditorului atoateştiutor, Emil Cioran are îndrăzneala de a intra în conflict cu Dumnezeu. Relaţia lui Cioran cu divinitatea este contradictorie. Pe de o parte, este un admirator al vieţilor sfinţilor, pe de altă parte, este sceptic în privinţa valorii experienţelor religioase şi a existenţei lui Dumnezeu. În ***Lacrimi şi sfinţi*** el tratează problema sfinţeniei cu admiraţie şi ură şi o defineşte din perspectiva individului aflat în imposibilitatea de a cunoaşte extazul, a geniului doborât de dorinţa de a gusta din deliciile experienţelor extatice salvatoare. Cioran nu se sfieşte să conceapă definiţii negative ale sfinţeniei: „*O perversiune fără pereche este sfinţenia*" sau „*Cine ştie dacă sfinţenia nu este o perfecţiune în ordine negativă*."[4] În acelaşi volum, el încearcă să-şi reabiliteze poziţia, să îşi sensibilizeze cititorii, şi oferă lacrimilor definiţii poetice: „*Lacrima este criteriul adevărului în lumea sentimentelor*."[5] Lacrimile, ca rezultate ale unui „*plâns interior*," sunt punctul de plecare al oricărei experienţe mistice.

[3] ***Ibidem***, p. 61.
[4] Vezi Emil Cioran, ***Lacrimi şi sfinţi***, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991.
[5] ***Ibidem***, p. 16.

BDD-A19445 © 2010 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:19 UTC)

În ***Lacrimi şi sfinţi*** Cioran realizează, după cum constată exegeţii operei sale, o ingenioasă sinteză între misticism şi scepticism. Atât misticul, cât şi scepticul, trăiesc forme diferite de disperare epistemologică.[6] Dacă misticul renunţă la disperare prin înlăturarea oricărei forme de cunoaştere şi îşi însuşeşte principiul biblic „*crede şi nu cerceta*," scepticul va recunoaşte imposibilitatea atingerii tuturor formelor de cunoaştere şi va adopta poziţia celui care pune totul la îndoială, din perspectiva unui orgoliu de om disperat.

Sfinţenia îi defineşte pe oamenii împăcaţi cu soarta, crede Cioran, în timp ce criza şi disperarea sunt stări specifice oamenilor „caz." Ceea ce îl interesează în mod constant pe filosoful român este cazul, este omul care trăieşte pentru a problematiza şi face acest lucru cu atâta pasiune, încât ajunge să îşi dispreţuiască propria existenţă. Cazul contează în om, scrie Cioran în volumul ***Pe culmile disperării***. Valoarea fiecărui individ se stabileşte în funcţie de cuantumul de disperare care există în el. Numai o persoană disperată se poate angaja în chip obsesiv pe drumul căutării sensului existenţei umane. Oamenii „caz" sunt persoane excepţionale, care lasă urme în istorie, care se ridică deasupra mediocrităţii, care pun totul la îndoială şi dispreţuiesc valorile tradiţionale. Luciditatea omului caz este înspăimântătoare, iar exigenţele pe care şi le aplică sieşi sunt raportate la celelalte fiinţe umane. Omul caz îşi exploatează pasiunile şi obsesiile cu îndârjire, cu scopul de a pătrunde în adâncul fiinţei sale, pentru a găsi acolo explicaţii plauzibile referitoare la esenţa destinului uman. Dezgustul omului caz faţă de oameni şi faţă de sine îl însingurează, îl lasă pradă disperării, îi întăresc convingerea despre iraţionalitatea vieţii. Omul aflat într-o permanentă criză trece prin tot atâtea crize existenţiale, câte „deschideri" problematice există în el. Dacă nu ar vieţui într-o continuă aventură a disperării, omul caz s-ar plictisi, viaţa lui s-ar goli de conţinut lăuntric şi ar începe să trăiască superficial, la limita mediocrităţii. Oamenii obişnuiţi, „măsuraţi," trăiesc în prezent, uneori în trecut sau viitor, scrie Cioran, dar sunt lipsiţi de elan vital şi ratează orice întâlnire cu

[6] Înţelegem prin disperare epistemologică, disperarea legată de imposibilitatea cunoaşterii.

BDD-A19445 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:19 UTC)

transcendenţa.[7] Ei sunt incapabili să trăiască sub presiunea unui gând, a unei obsesii, aşa cum procedează oamenii disperaţi sau misticii. Spre deosebire de persoanele obsedate, poziţia misticilor este privilegiată de faptul că vieţuirea cu Dumnezeu şi speranţa mântuirii nu este simţită de mistici ca pe o povară, ci ca pe o binecuvântare, ca o sursă de eliberare, de detaşare în faţa suferinţei şi a cruzimilor existenţei umane.

Mediul propice de existenţă al omului caz este înconjurat de suferinţă şi dezgust. Spre deosebire de acesta, omul obişnuit devine doar melancolic, ori uşor depresiv. Tristeţea, disperarea şi renunţarea cauzează o „*schimbare la faţă*," acestea trei apar ca trepte necesare pe drumul alunecării spre interior, spre sine. Persoanele mediocre dispun de un sistem de cenzurare a gândurilor, crede Cioran, care îi împiedică să cadă în disperare, care îi ajută să alunge tristeţea şi să îşi trăiască viaţa până la capăt, fără a năzui spre perfecta cunoaştere de sine. Pentru omul caz, în schimb, „a gândi" este echivalent cu „a suferi." De pe poziţia omului caz, Cioran mărturiseşte că nu este întotdeauna trist pentru că îşi cenzurează tristeţea. Fiindcă nu poate suporta tristeţea absolută, scriitorul român opreşte firul cugetării şi nu se mai gândeşte la sursele amăgirilor sale.

Mai mult decât atât, autorul ***Tratatului de descompunere*** recunoaşte că, pentru el, scrisul a devenit o sursă eliberatoare, un mijloc terapeutic plăcut şi eficient. Scrisul l-a ferit de nebunie, l-a ajutat să îşi păstreze naivitatea. La Cioran, frica de nebunie a fost mai acută decât frica de moarte deoarece, după cum mărturiseşte, nebunia înseamnă moarte în viaţă, „în nebunie" pierzi ce ai specific, pierzi viaţa trăind. În opoziţie cu nebunia, moartea pare inocentă, deoarece prin moarte pierzi totul. Agonia în legătură cu moartea apare atunci când ajungi să îţi dai seama că moartea izvorăşte din interiorul individului, că nu îşi are sursa undeva în afară, aşa cum cred oamenii obişnuiţi. Conştiinţa prezenţei morţii distruge orice urmă de naivitate, orice bucurie, obstrucţionează elanul de a trăi.

Oamenii obişnuiţi nu problematizează pe tema morţii şi sunt feriţi de obsesia sinuciderii. Ei nu cunosc tristeţile specifice gânditorilor sceptici şi cultivă teama de moarte cât mai puţin posibil. O situaţie privilegiată au misticii şi credincioşii; aceştia nu asociază ideea de moarte cu existenţa

[7] Vezi Emil Cioran, ***Revelaţiile durerii***, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 1990.

BDD-A19445 © 2010 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:19 UTC)

tragică, au o atitudine liniştită în faţa morţii şi privesc viaţa de apoi ca pe o chestiune eliberatoare. „*Misticii trec în moarte cu zâmbetul pe buze*," creştinii fiind cei care au introdus masca frumoasă a mortului - scrie Petre Ţuţea. Cioran, în schimb, explică atitudinea de teamă în faţa morţii prin faptul că, de obicei, asociem moartea cu neantul - „*Obsesia morţii ne reaminteşte că există ceva ce prefigurează neantul în chiar centrul fiinţei noastre. Şi atunci când drumul spre neant se actualizează progresiv, este imposibil să nu te ducă gândul la tragedia vieţii umane*." [8]

Atunci când îşi pun probleme legate de viaţă şi moarte, misticii tratează ideea de nefiinţă cu îngăduinţă şi privesc viaţa ca pe o călătorie în care moartea este un episod ce face trecerea spre altceva. Frământările oamenilor înzestraţi cu gândire analitică şi obsedaţi de ideea morţii îi aduc, în schimb, în pragul nebuniei şi al disperării. Certitudinea prezenţei morţii în viaţă este specifică metafizicienilor care problematizează şi pentru care revelarea morţii devine o chestiune existenţială. Dintr-o altă perspectivă, oamenii care trăiesc în exterior se salvează din ghearele disperării prin intermediul unor paleative, prin încercarea de a se face utili celorlalţi. Detaşate de întrebări legate de sensul existenţei umane, grupurile de persoane obişnuite se încadrează în circuitul vieţii cotidiene şi meditează „neproblematic."

Neîmpăcat cu sine, omul caz se lasă purtat de valul incertitudinilor şi simte nevoia să îşi păstreze luciditatea cât mai multă vreme. El ştie că se mişcă pe tărâmul dezamăgirilor şi alege destinul eroului neîmpăcat, care încearcă să salveze lumea şi să alunge ignoranţa şi necunoaşterea. Luând asupra lui toată tristeţea şi suferinţa lumii, omul caz, aşa cum apare în filozofia disperării, devine exponentul unei noi asceze. O asceză care vine din interior, care însingurează, dar care nu înalţă ca la mistici. Este vorba de o asceză care amplifică angoasele sufleteşti, care, practicată cu regularitate, adânceşte efectele disperării nemărginit de mult. „*Vine o vreme când nu te mai imiţi decât pe tine însuţi*"[9]- concluzionează Cioran.

[8] Idem, ***Pe culmile disperării***, p. 12-14.

[9] Vezi idem, ***Mărturisiri şi anateme***, Bucureşti, Editura Humanitas, 1994, p. 193.

BDD-A19445 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:19 UTC)

Privită ca o mărturie a propriilor nelinişti şi dezamăgiri, antropologia disperării ce transpare din lucrările lui Emil Cioran, pune omul caz în centrul interogaţiilor filosofice. Există în ***Cartea amăgirilor*** un fragment care alungă orice îndoială cu privire la decizia lui Cioran de a opta, în cele din urmă, pentru alegerea vieţii:

„*Niciodată nu te voi trăda de tot, deşi te-am trădat şi te voi trăda la fiecare pas:*
Când te-am urât nu te-am putut uita;
Te-am blestemat ca să te suport;
Te-am refuzat ca să te schimbi;
Te-am rugat şi n-ai venit, am urlat şi nu mi-ai zâmbit;
Am fost trist şi nu m-ai mângâiat.
Am plâns şi nu mi-ai îndulcit lacrimile.”[10]

Numai cu atitudinea specifică omului caz poţi să îţi găseşti un loc în lume, spune Cioran. Autocaracterizarea pe care o face în cartea ***Pe culmile disperării*** se cere înţeleasă prin prisma exaltării şi, totodată, a sincerităţii unui gânditor, care a dorit să îşi găsească echilibrul „pe culmi,” acolo unde poate simţi că este „*fiinţa cea mai teribilă care a existat vreodată în istorie, acolo unde poate să îşi imagineze şi să creadă că este o bestie apocaliptică plină de flăcări şi întunecimi, de elanuri şi disperări*.”[11]

[10] Vezi idem, ***Cartea amăgirilor***, Bucureşti, Editura Humanitas, p. 78-88.
[11] ***Ibidem***, p. 102.

BDD-A19445 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:19 UTC)